

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АНДРЕЄВА ЯНА СЕРГІЇВНА

УДК 336.77:336.7

**РОЛЬ БАНКІВ НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ В УМОВАХ
АСИМЕТРІЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

- Науковий керівник:** доктор економічних наук, професор
Кузнєцова Людмила Вікторівна,
Одеський національний економічний університет,
завідувач кафедри банківської справи
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор
Шульга Наталія Петрівна,
Київський національний торговельно-економічний
університет Міністерства освіти і науки,
завідувач кафедри банківської справи
- кандидат економічних наук, доцент
Пластун Олексій Леонідович,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту

Захист дисертації відбудеться «12» грудня 2014 р. о 15-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 у Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «11» листопада 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.О. Даниліна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах функціонування банківської системи України винятково важливого значення набуває потреба у достовірній та прозорій фінансовій інформації, доступній всім учасникам ринку банківських послуг. Зацікавленість у такій інформації обумовлена тим, що вона формує стратегію та напрямки розвитку банківських установ і фінансової системи в цілому. Це дозволяє запровадити уніфікацію підходів до оцінки фінансового стану і рівня розвитку банків, і, тим самим, сприяє зміцненню надійності та стабільності банків.

На сучасному етапі розвитку світової економіки, враховуючи негативний вплив нещодавньої фінансової кризи, кредитні ринки знаходяться у важкому становищі через взаємну недовіру позичальників та кредиторів, яка виникає внаслідок асиметрії інформації та її прояву – несприятливого відбору та морального ризику. На кредитних ринках партнери звичайно мають недостатньо інформації один про одного, що не дозволяє прийняти зважене рішення про видачу позички або інвестування.

Зазначене обумовлює актуальність та необхідність дослідження реального впливу асиметрії інформації на кредитну діяльність банківських установ. Теоретичні засади впливу асиметрії інформації на кредитну діяльність фінансових посередників, займають вагоме місце у наукових працях таких іноземних авторів, як: Дж. Акерлоф, О. Вейс, С. Гроссман, Д. Даймонд, Дж. Ерроу, М. Пагано, А. Паділла, Е. Прескот, М. Спенс, Дж. Стігліц. З вітчизняних вчених слід відмітити праці Л. Алексеєнко, О. Васюренко, О. Козюк, С. Науменкової, Л. Примостки, О. Чуб.

Концептуальні положення теорії кредитного ринку та діяльності банків на ньому висвітлені у роботах таких іноземних авторів, як: І. Блекуелл, Д. Ван-Хус, Х. Дерік, Е. Долан, Д. Кідуелл, Ф. Мишкін, Е. Роде, Дж. Сінкі, та вітчизняних авторів: О. Барановського, О. Вовчак, О. Дзюблюка, М. Зверякова, Л. Кузнецової, В. Міщенко, І. Лагутіна, Л. Рябініної.

Істотний внесок вирішення проблем діяльності банків в умовах асиметрії інформації зробили вітчизняні науковці: Ж. Довгань, Н. Дудченко, В. Івасів, І. Мігус, К. Мельник, О. Пластун, Н. Шульга.

Відаючи належне науковим напрацюванням вчених з питань впливу асиметрії на діяльність банків, варто зазначити, що до сих пір залишаються дискусійними та недостатньо дослідженими теоретичні, методологічні та практичні аспекти кредитної діяльності банків в умовах асиметрії інформації. Зокрема, пріоритетність діяльності банку на кредитному ринку вимагає більш глибокого вивчення ролі сучасних банків у подоланні негативного впливу асиметрії, формування сучасних стратегій транспарентності результатів кредитної діяльності банків та організації фінансової освіти. Актуальність вищевикладених проблем, а також

теоретично-прикладна цінність їх вирішення зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота була виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету «Проблеми регулювання банківської діяльності в умовах циклічного розвитку економіки» (номер державної реєстрації 0110U008070), де автором проведено оцінку проявів асиметрії інформації на банківському ринку та «Роль банків у забезпеченні сталого розвитку фінансового ринку та реального сектору економіки України» (номер державної реєстрації 0114U000276), де автором обґрунтовано методичні підходи до визначення змін кредитування банків в умовах асиметрії інформації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій з удосконалення кредитної діяльності банків в умовах асиметрії інформації для нівелювання її негативного впливу на прийняття рішень учасниками кредитного ринку.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання, спрямовані на її досягнення:

- поглибити розуміння ролі банків як фінансових посередників на кредитному ринку в умовах недосконалої інформації;
- з'ясувати особливості прояву асиметрії інформації на кредитному ринку та оцінити її вплив на кредитну діяльність банків;
- обґрунтувати методологічні засади формування системи транспарентності інформації на кредитному ринку;
- проаналізувати вплив асиметрії інформації на процеси залучення кредитних ресурсів банків;
- оцінити асиметрію інформації на кредитному ринку;
- розробити науково-методичні засади моделювання впливу асиметрії інформації на результати кредитної діяльності банку;
- визначити концептуальні засади формування фінансової грамотності населення;
- обґрунтувати методичні підходи до визначення зміни умов кредитування банків в умовах асиметрії інформації.

Об'єктом дослідження виступає кредитний ринок та його учасники, що функціонують в умовах асиметрії інформації.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин, пов'язаних із визначенням ролі банків у нівелюванні негативного впливу асиметрії інформації на розвиток кредитного ринку в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, системний та історичний підходи, положення загальної економічної теорії та теорії фінансів і банківської справи, а також положення інформаційної теорії.

У роботі використані такі методи дослідження: метод логічного узагальнення, наукової абстракції, системно-структурний аналіз при дослідженні понять ролі банків на кредитному ринку, транспарентності кредитної діяльності банків, визначення сутності фінансової освіти; факторний, порівняльний та структурний аналізи (при оцінці напрямів впливу асиметрії інформації на процеси залучення та розміщення кредитних ресурсів банками України); статистичний аналіз, графічний метод (для наочного зображення впливу інформаційного середовища на діяльність банків); методи економіко-математичного моделювання (при оцінці факторів кредитного ризику, при обґрунтуванні граничних значень показників кредитного ризику та доходності).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти з питань регулювання кредитного ринку та кредитної діяльності банків; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Національної комісії з питань регулювання фінансових та фондових ринків; аналітичні огляди Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Базельського комітету, статистичні звіти банків; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджувальної проблематики діяльності банків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному вирішенні важливої наукової та практичної проблеми, пов'язаної з розробленням теоретичних та практичних засад визначення ролі банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації.

Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:
удосконалено:

– теоретичні засади визначення ролі банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації, зокрема, уточнено такі поняття, як «провідна роль банків у зниженні інформаційної асиметрії», «транспарентність діяльності банків на кредитному ринку», «сутність кредитної діяльності банків» в умовах впливу асиметрії інформації. На відміну від існуючих точок зору запропоноване тлумачення цих понять враховує особливості кредитної діяльності, що слугує підґрунтям для формування дієвих методів нівелювання негативного впливу асиметрії інформації на кредитному ринку;

– концептуальні засади формування системи транспарентності інформації на кредитному ринку, основними складовими якої є: завдання, передумови, необхідність використання, функції й принципи організації, інструменти та методи досягнення прозорості на кредитному ринку; їх використання сприятиме досягненню стратегічної мети транспарентності – формування довіри всіх учасників кредитного ринку до діяльності банків;

– науково-методичний підхід до оцінки залежності рівня фактично отриманої процентної ставки від ризикованості кредитних вкладень банків України, використання якої, на відміну від існуючих, дозволило обґрунтувати критичні значення показників для банків України на сучасному етапі розвитку кредитного ринку в умовах асиметрії інформації;

– теоретико-методичний підхід до моделювання процесів впливу асиметрії інформації на кредитну діяльність банків; використання результатів якого дозволило обґрунтувати необхідність удосконалення процесів формування інформаційних систем на кредитному ринку;

– науково-методичні засади моделювання процесів впливу асиметрії інформації на формування механізмів ринкової дисципліни та результати кредитної діяльності банків; авторський внесок у побудову економіко-математичних моделей полягає в обґрунтуванні змінних, а використання результатів моделювання дозволило визначити основні напрями управління впливом асиметрії інформації на функціонування кредитного ринку;

набуло подальшого розвитку:

– науковий підхід до розкриття змісту поняття «фінансова освіта на кредитному ринку» –це процес, за допомогою якого позичальники або інвестори покращують розуміння особливостей кредитних продуктів, визначення їх реальної вартості, сутності притаманних їм ризиків, розвивають навички, компетентність та впевненість у результаті пошуку необхідної інформації з метою підвищення обізнаності про кредитні ризики та можливості здійснення усвідомленого вибору на кредитному ринку найбільш оптимальних видів позичок, використання яких призведе до покращення свого фінансового добробуту; на відміну від існуючих запропоноване поняття конкретизує необхідні знання клієнтів банків з метою укладення прийнятної для споживача кредитної угоди;

– науково-методичні засади обґрунтування провідної ролі банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації за результатами порівняння показників обсягів діяльності, змін фінансових показників в умовах циклічного розвитку економіки, рівня державного регулювання та прозорості діяльності фінансових посередників;

– наукові засади оцінки процесів формування кредитних ресурсів банками України в умовах асиметрії інформації: обґрунтовано систему показників, яка дозволила оцінити вплив інформаційного середовища на фінансовий стан банків; доведено, що недостатня транспарентність інформації стосовно структури власності банків та низький рівень фінансової грамотності населення можуть бути використані з метою здійснення рейдерських атак.

Практичне значення одержаних результатів. Дисертаційна робота містить науково обґрунтовані висновки та рекомендації, спрямовані на вдосконалення управління процесами впливу асиметрії інформації на кредитну діяльність банків. Отримані результати можуть бути використані Національним банком України, банківськими установами та іншими фінансовими посередниками, рейтинговими агентствами. Наукові висновки та пропозиції присвячені проблемам діяльності банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації використані в практичній діяльності банківських установ: рекомендації автора щодо вдосконалення підходів до визначення прозорості діяльності банків на кредитному ринку

впроваджено банком ПАТ «Ерсте Банк» (довідка №26-118/2680-30077 від 25.10.2012 р.); методику кількісної оцінки зміни умов кредитування (розрахунку індексів) впроваджено ПАТ «Актив Банк» (довідка №119/651-1203 від 03.03.2014 р.); методичні розробки щодо управління процесами досягнення необхідної прозорості результатів кредитної діяльності банку використовуються ПУАТ «ФІДОБАНК» (довідка №181-32/10338 від 11.08.2014 р.).

Основні результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Одеського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Аналіз банківської діяльності», «Ціноутворення в банківській діяльності», «Маркетинг в банку» (довідка №01-17/952 від 03.09.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Результати наукового дослідження отримані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались і отримали схвальну оцінку на наступних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасний соціокультурний простір 2009» (м. Київ, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми регулювання сталого розвитку банківських систем в умовах глобалізації» (м. Одеса, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепція управління» (м. Сімферополь, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки» (м. Вінниця, 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми забезпечення стабільного розвитку національних банківських систем: теорія, практика та світовий досвід» (м. Львів, 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «20-річчя СНД: від тоталітаризму до демократії (економіка, політика, суспільство)» (м. Одеса, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка сьогодні: актуальні питання та інноваційні аспекти» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації» (м. Сімферополь, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Вплив умов кредитування на процеси стимулювання розвитку економіки» (м. Одеса, 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гармонізація суспільства – новітній напрямок розвитку держави» (м. Одеса, 2014 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях, 2 статті у колективних монографіях, 7 публікацій у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій здобувача складає 5,1 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Обсяг

основного тексту дисертаційної роботи складає – 158 сторінок (з них одна таблиця займає окрему сторінку), 11 таблиць, 35 рисунків, 4 додатки. Список використаних джерел налічує 215 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зв'язок роботи з науковими програмами, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичні засади функціонування банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації» досліджено еволюцію наукових підходів до визначення сутності та ролі банків як фінансових посередників на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації, з'ясовано основні складові системи транспарентності результатів кредитної діяльності банків.

Узагальнення теоретичних підходів зарубіжних та вітчизняних вчених дало можливість визначити, що фінансове посередництво банків на сучасному кредитному ринку трансформувалося в інформаційно-фінансове, яке, крім руху потоків кредитних ресурсів, супроводжується переміщенням інформаційних потоків і накопиченням ризиків.

Асиметрія інформації (asymmetric information) – це ситуація, коли одна сторона транзакції володіє більш повною інформацією про неї, ніж її контрагент. На кредитному ринку асиметрія інформації виникає при організації взаємовідносин кредитора та позичальника, власника (акціонера) та менеджера банку, нарешті, власника ресурсів та кредитора тощо.

Доведено, що в умовах асиметрії інформації сучасну кредитну діяльність банків слід визначати як відкриту, динамічну, параметричну економічно-інформаційну систему, що постійно змінюється та віддзеркалює процеси залучення, розміщення та повернення кредитних ресурсів, а також процеси захисту цих ресурсів від ризиків. Обґрунтовано, що провідна роль банків в зниженні інформаційної асиметрії досягається за допомогою виконання ними інформаційної функції та функції делегованого моніторингу, заснованих на здатності банків одночасно виступати як кредиторами, так і позичальниками на кредитному ринку. Визначено основні прояви асиметрії інформації на кредитному ринку (табл. 1).

Банки, на відміну від інших суб'єктів кредитного ринку, мають виняткову здатність зменшувати негативний вплив інформаційної асиметрії, що дозволяє їм запобігати опортуністичній поведінці позичальників. У сучасних умовах розвитку кредитного ринку банки виступають як інформаційні посередники, що спеціалізуються на зборі та використанні інформації, в результаті чого відбувається трансформація

традиційних кредитних продуктів у нові, які сприяють отриманню банками фінансової та інформаційної ренти.

Таблиця 1

Прояви асиметрії інформації на кредитному ринку

Використання асиметрії інформації	Перед укладанням кредитної угоди	Період дії кредитної угоди	
	<i>Несприятливий вибір</i>	<i>Моральний ризик</i>	<i>Вимагання</i>
Кредитором (банками та небанківськими кредитними установами)	Приховування реальної вартості позички. Недобросовісна реклама	Фіктивні банкрутства кредитних установ	Вимоги кредитора купувати супутні банківські продукти (комплексне обслуговування)
Позичальниками (юридичними та фізичними особами)	Надання позичальником свідомо спотвореної інформації про можливість отримати позичку. Неадекватна оцінка позичальником рівня кредитного ризику об'єктів, що кредитуються	Нецільове використання кредитних ресурсів позичальником; неповернення позичок позичальником	Прохання позичальника: переглянути умови договору; кредитування позичальників за пільговими процентним ставкам

Джерело: побудовано автором

Доведено, що проблему колективної дії окремих розрізнених інвесторів і вкладників до збору й обробки необхідної інформації банк вирішує більш ефективно, ніж інші фінансово-кредитні організації, оскільки має постійні зв'язки зі своїми клієнтами (потенційними і реальними, постійними позичальниками) та обслуговує їх грошові потоки.

На основі узагальнення наукових думок сформульовано авторське визначення сутності транспарентності інформації на кредитному ринку – це комплексний (інтегральний показник) інформаційної прозорості банку, що відображає ступінь повноти розкриття та доступності звітної інформації про його поточну та перспективну кредитну діяльність.

Обґрунтовано, що рівень транспарентності інформації (достовірність, своєчасність і повнота) стає складовою діяльності банків і свідчить про розвиток фінансового сектору економіки держави та, як наслідок, інвестиційну привабливість банківського сектору.

Зазначено, що забезпечення прозорості та підзвітності операцій у сфері кредитної діяльності банків переслідує двояку мету: підвищити ефективність розподілу кредитних ресурсів, і дозволити суб'єктам кредитного ринку приймати рішення на базі повної і точної інформації, вірно оцінювати очікування і ділові ризики, а також фактичну доходність кредитної угоди.

На основі системного підходу сформульовано концептуальні положення транспарентності діяльності банків на кредитному ринку: мету транспарентності (забезпечення повноти і своєчасності інформації про процеси розвитку кредитного ринку); необхідність використання (нестійкість економічних і політичних процесів, циклічність розвитку економіки, асиметричність інформації між банком, позичальниками і кредиторами, ірраціональні очікування більшості учасників кредитного ринку); передумови (фінансова глобалізація, розширення сфери конкурентної боротьби, накопичений досвід в ідентифікації та прогнозуванні кредитних ризиків, збільшення чисельності активного населення, як наслідок – підвищення його фінансової грамотності); завдання (підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків на кредитному ринку, зниження рівня монополізації кредитного ринку, запобігання і подолання криз); основні функції (інформаційна, стабілізуюча, інтегруюча, ініціююча); принципи організації (доступність, системність, оперативність, раціональність, взаємна довіра, порівнянність, надійність, актуальність); інструменти і методи досягнення прозорості діяльності банків на кредитному ринку – рейтинги їхньої інформаційної прозорості. Використання викладених концептуальних положень буде сприяти підвищенню інформаційної прозорості діяльності банків на кредитному ринку та досягненню стратегічної мети транспарентності – формуванню довіри всіх учасників кредитного ринку до кредитної діяльності банків.

У другому розділі «Оцінка впливу асиметрії інформації на учасників кредитного ринку України» визначено провідну роль банків у забезпеченні транспарентності інформації на кредитному ринку України; охарактеризовано вплив асиметрії інформації на процеси залучення кредитних ресурсів банків; обґрунтовано критичні рівні доходності та ризикованості кредитних вкладень.

У роботі доведено визначальну роль банків порівняно з іншими учасниками на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації: обсяги діяльності банків приблизно у 100 разів перевищують аналогічні показники діяльності ломбардів та кредитних спілок; негативний вплив асиметрії інформації доведено на прикладі кредитних спілок, які виявилися найбільш уразливими до циклічності розвитку економіки; порівняння рівнів кредитних ставок банків, кредитних спілок та ломбардів свідчить про те, що за цим показником лише ставки банків відповідають вимозі раціональної кредитної діяльності; банки оприлюднюють значно більший обсяг інформації та підпадають під більш жорстке регулювання.

У процесі дослідження з метою оцінки впливу асиметрії інформації на процеси формування кредитних ресурсів банків охарактеризовано основні чинники залучення клієнтської бази; проаналізовано залежність ставки залучення коштів клієнтів від фінансової стійкості банку; оцінено можливі причини відтоку кредитних ресурсів та введення тимчасової

адміністрації на прикладах найбільших банків України, а також доведено роль інформаційного середовища у цих процесах.

Для визначення впливу асиметрії інформації на процеси формування кредитних ресурсів обґрунтовано теоретичне припущення щодо підвищення банками ставки залучення ресурсів в умовах високого рівня ризику активів та зменшення достатності власного капіталу, що підтверджується емпіричними результатами діяльності українських банків на сучасному етапі їх розвитку, однак станом на 01.01.2009 р. такого взаємозв'язку не виявлено. Зазначене пояснюється, по-перше, використанням банками процентної ставки як інструмента привабливості банку для вкладників в умовах кризових явищ; по-друге, розвитком процесів ринкового дисциплінування.

Обґрунтовано, що в умовах асиметрії інформації на фінансових ринках виникає необхідність аналізу зворотного впливу інформаційного середовища на фінансовий стан банків та об'єктивну оцінку фінансової стійкості банку до введення тимчасової адміністрації. За результатами такого дослідження виділено основні напрями, що спричиняють існування асиметрії інформації: недостатність даних стосовно бажання та можливості власників підтримувати банк, оскільки залежно саме від цього чинника діяльність банків з однаковим ризиком активних операцій характеризується різним ступенем стабільності; інформаційні атаки та панічні настрої призводять до негативних наслідків для банківської ліквідності та платоспроможності банків; непрозорість діяльності може втілюватися у приховуванні збитків, неповній інформації щодо складу акціонерів (приховуванні реальних власників), фінансових звітів, участі у корупційних схемах. Тому при вирішенні питання щодо доцільності інвестування коштів, необхідно проаналізувати фінансові показники та рейтинги банку, що не завжди може здійснити пересічний громадянин.

Установлено, що в умовах існування асиметрії інформації на банківському ринку України пріоритетними завданнями держави є подолання фінансової неграмотності населення та забезпечення прозорості діяльності банків.

Визначено, що асиметрія інформації на роздрібному кредитному ринку стосується наступного: більшість банків визначають мінімальну ставку кредитування, не вказуючи при цьому діапазон її коливання, не завжди вказується порядок сплати відсотків (ануїтет чи класичний), що також впливає на розмір ставки. Банки зобов'язані надавати позичальникам інформацію щодо розміру ефективної ставки, однак така інформація не є публічною, а надається переважно тим, хто вже є клієнтом банку.

У процесі дослідження доведено необхідність використання процесів раціонування позичок для подолання негативних наслідків асиметрії інформації на кредитному ринку. З метою розробки науково-методичних рекомендацій щодо раціонування наданих позичок в умовах асиметрії

інформації автором обґрунтовано залежність рівня фактично отриманої процентної ставки від ризикованості кредитних вкладень:

$$r_t = 0,1011 - 3,9349risk_t^2 + 0,9327risk_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

r_t – доходність кредитних вкладень (середня ставка розміщення);
 $risk_t$ – ризикованість кредитних вкладень.

Ураховуючи властивості параболи, визначено критичні рівні доходності та ризикованості (табл. 2).

Таблиця 2

Обґрунтування критичних рівнів доходності та ризикованості для банків України в умовах асиметрії інформації на кредитному ринку

Параметри показників	Цільові показники	
	Процентна ставка	Рівень кредитного ризику
Характеристика	Екстремум (максимум) функції	Проміжки зростання/спадання
Критичний рівень показників, %	15,64	11,85
Період (-и) перевищення критичного рівня фактично отриманої ставки	01.04.2009 – 01.07.2009; 01.01.2010	01.10.2009 – 01.07.2014
Період (-и) перевищення критичного рівня ставки за новими кредитами (граничної).	01.07.2008 - 01.07.2010; 01.10.2012; 01.01.2014; 01.07.2014	x

Джерело: складено автором

Екстремуму функції відповідає значення ставки 15,64%, тобто це максимальний рівень середньої ставки за кредитами, який можна вважати раціональним – підвищення ставки вище цього рівня в умовах асиметрії інформації призведе до зростання ризику несприятливого відбору – залучення значної кількості ненадійних позичальників – та потребує раціонування кредиту. Використання запропонованих рекомендацій дозволить підвищити дієвість кредитного раціонування як інструменту підтримки фінансових відносин з платоспроможними позичальниками і згладжування економічних циклів в умовах асиметрії інформації.

У третьому розділі «**Напрями нівелювання впливу асиметрії інформації на діяльність банків на кредитному ринку**» проведено моделювання впливу асиметрії інформації на результати кредитної діяльності банку; охарактеризовано концептуальні засади формування фінансової грамотності населення; обґрунтовано та апробовано методичні підходи до визначення змін кредитування банків в умовах асиметрії інформації.

З метою обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо нівелювання негативного впливу асиметрії інформації на кредитний ринок України, проведено кореляційно-регресійний аналіз основних механізмів

прояву ринкової дисципліни та оцінки впливу рівня розкриття інформації на результати кредитної діяльності банків.

Для оцінки напрямів прояву ринкової дисципліни використано модель:

$$Y_t = C + a_i Macro_t + b IFS_t + \varepsilon_t, \quad (2)$$

де Y_t – вартість залучення кредитних ресурсів, динаміка клієнтської бази та її структура для цінового, кількісного та структурного напрямів відповідно;

$Macro_t$ – макроекономічні змінні (динаміка ВВП, інфляція, рівень державного боргу);

IFS_t – індекс фінансової стабільності банківського сектора (адекватність капіталу, якість активів, рентабельність, ліквідність).

Визначено, що наявність ринкової дисципліни означає можливість вкладників коректно інтерпретувати інформацію про зміну фінансових показників діяльності банків. За результатами економіко-математичного моделювання встановлено напрями ринкового дисциплінування в банківському секторі України. Найбільш дієвим є механізм цінового дисциплінування, про що свідчить обернений значимий вплив показника фінансової стійкості на середню ставку залучення ресурсів зі значенням коефіцієнту 0,09. Кількісний механізм ринкової дисципліни наявний лише на ринку депозитних ресурсів на вимогу юридичних осіб, оскільки існує значний позитивний вплив індексу фінансової стійкості на динаміку зазначеної вище складової ресурсної бази банків (1,706). Структурний механізм ринкової дисципліни є найменш дієвим, оскільки коефіцієнт впливу індексу фінансової стійкості на частку поточних рахунків складає – 0,062 з рівнем значимості 0,18. Аналіз відсутності ринкового дисциплінування банківських установ на кредитному ринку з боку клієнтів-фізичних осіб дозволив дійти висновку щодо необхідності розроблення концепції підвищення рівня фінансової грамотності населення України. Визначено основні складові концепції – місія, завдання, принципи, організаційні засади та інструменти реалізації.

Для формування передумов зниження негативного впливу асиметрії інформації на кредитний ринок у дослідженні запропоновано науково-методичні засади (модель) оцінки впливу рівня розкриття інформації на результати кредитної діяльності:

$$Crisk_i = C + a_i Macro_i + b Banking_i + c_i Transp_i + \varepsilon_i, \quad (3)$$

де $Macro_i$ – макроекономічні змінні (динаміка ВВП, інфляція, рівень державного боргу); i – індекс країни;

$Banking_i$ – змінні, що характеризують банківський сектор (достатність капіталу, ліквідність, доходність);

$Transp_i$ – змінні, що характеризують прозорість інформації про позичальників (рівень охоплення позичальників кредитними бюро, індекс глибини кредитної інформації).

Доведено статистично значимий вплив індексу глибини кредитної інформації на показник співвідношення чистої проблемної заборгованості до власного капіталу. Індекс глибини кредитної інформації вимірюють показники, що впливають на обсяг та доступність кредитної інформації в державних або приватних кредитних реєстрах. Індекс коливається від 0 до 8: чим вище цифра, тим більш якісно є доступна кредитна інформація.

Обґрунтовано, що в умовах асиметрії інформації виникає необхідність досліджень нецінових умов кредитування, що сприяє досягненню транспарентності при оцінці доступності позичок для різних груп позичальників.

Для кількісної оцінки зміни умов кредитування (розрахунку індексів) розроблено методичні засади та проведено експертне опитування керівників банків про зміну умов банківського кредитування в II півріччі 2013 р. в Одеській області і очікування змін на 1 півріччя 2014 року. За результатами дослідження встановлено напрями та чинники зміни умов кредитування. Установлено, що банки підвищили вимоги до фінансового стану позичальників, якості забезпечення, а також звузили спектр категорій позичальників і напрямів кредитування. Зміни умов кредитування визначали наступні чинники: несприятливі умови залучення банками коштів на ринку; посилення умов за операціями Національного банку України; нестабільна ситуація у реальному секторі економіки; нестійка політична ситуація в країні; перехід банків до більш обережної політики управління активами і пасивами. З метою спрощення і уніфікації процедур збору інформації, оперативності надання даних доцільно удосконалювати методологію збору інформації за умовами банківського кредитування.

Практичне запровадження розроблених дисертантом методичних рекомендацій до визначення змін кредитування банків в умовах асиметрії інформації сприятиме підвищенню рівня транспарентності інформації на кредитному ринку, зокрема індексу глибини кредитної інформації.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та вирішення наукового завдання щодо обґрунтування науково-методичних підходів і розробки практичних рекомендацій для управління процесами впливу асиметрії інформації на кредитну діяльність банків. Основні висновки виконаного дисертаційного дослідження полягають у наступному.

1. На кредитному ринку банки відіграють провідну роль у зниженні інформаційної асиметрії в результаті виконання ними сучасних функцій інформаційних процесорів і органів делегованого моніторингу, заснованих на їх здатності одночасно виступати і кредиторами, і позичальниками на кредитному ринку. Визначена роль банків на кредитному ринку підтверджена аналізом процесів їх функціонування на кредитному ринку України. По-перше, обсяги діяльності банків значно перевищують аналогічні показники інших учасників ринку; по-друге, негативний вплив

асиметрії інформації на учасників нерегульованих сегментів кредитного ринку продемонстровано на прикладі кредитних спілок, які виявилися найбільш уразливими до циклічності у розвитку економічних процесів та ломбардів, діяльність яких демонструє ознаки спекулятивної; рівень ставок кредитних спілок та ломбардів свідчить про відсутність раціонування наданих позичок. Нині лише банки можна вважати ефективними учасниками ринку з точки зору забезпечення соціальної та економічної складової розвитку держави й виконання функцій.

2. Асиметрія інформації на кредитному ринку може проявлятися як на етапі укладання кредитного договору, так і реалізації його. На етапі укладання кредитної угоди у банку виникає проблема несприятливого відбору. Відсутність у банку достовірної інформації про позичальників призводить до встановлення високих процентних ставок, що виключає з портфеля потенційних надійних позичальників. На етапі реалізації умов кредитного договору виникає загроза виникнення морального ризику та вимагання. Кредитний договір характеризується неможливістю врахування всіх майбутніх обставин, тому одна зі сторін може отримувати вигоду на збиток іншій. Вимагання виникає в кредитних відносинах тоді, коли одна зі сторін наполегливо пропонує перегляд умов договору (зниження процентної ставки, пролонгація позики, надання безпроцентної відстрочки виплати тощо).

3. Прозорість кредитного ринку, або транспарентність – це одна з головних характеристик, які впливають на вибір позичальником або вкладником видів продуктів, що пропонуються на ринку. Транспарентність діяльності банку в цілому та на кредитному ринку зокрема забезпечується відповідно до нормативних вимог центральних банків та інших регуляторів, а також рекомендацій міжнародних фінансових організацій. Використання запропонованої системи транспарентності сприятиме рішенню проблем прозорості кредитної діяльності вітчизняних банків використання системи транспарентності.

4. Забезпечення транспарентності діяльності учасників кредитного ринку базується на виконанні наступних принципів: гармонізація вимог до розкриття інформації; протидія використанню інсайдерської інформації; гармонізація вимог і діяльності рейтингових агентств та підходів до регулювання кредитних ризиків. Установлено такі основні напрями, що спричиняють існування асиметрії інформації, та, відповідно, фінансову нестабільність окремих банків: недостатність даних стосовно бажання та можливості власників підтримувати банк; інформаційні атаки та панічні настрої, здатні завдати серйозних наслідків для банківської ліквідності та платоспроможності; непрозорість діяльності може втілюватися у приховуванні збитків, неповній інформації щодо складу акціонерів, фінансових звітів, в участі у корупційних схемах.

5. За результатами оцінки асиметрії інформації на кредитному ринку встановлено її вплив на зростання частки проблемної заборгованості, такий вплив зумовлений ризиком несприятливого відбору та є невід'ємною властивістю відносин, коли фінансові посередники або потенційні позичальники володіють більшою чи меншою інформацією порівняно з іншими учасниками цих відносин. У цьому зв'язку доведено, що кредитне раціонування є важливим інструментом підтримки відносин з платоспроможними позичальниками та інструментом зменшення негативного впливу асиметрії інформації на кредитну діяльність банків. З метою підвищення ефективності процесів кредитного раціонування на основі проведення кореляційно-регресійного аналізу обґрунтовано залежність рівня фактично отриманої процентної ставки від ризикованості кредитних вкладень. За результатами такого аналізу обґрунтовано критичні рівні доходності та ризикованості для банків України на сучасному етапі розвитку кредитного ринку в умовах асиметрії інформації

6. Для обґрунтування пріоритетних напрямів подолання негативного впливу асиметрії інформації на кредитний ринок дисертантом розроблено теоретико-методичні підходи до моделювання процесів впливу асиметрії інформації на формування механізмів ринкової дисципліни та результати кредитної діяльності банків. Установлено, що наявність ринкової дисципліни означає можливість вкладників коректно інтерпретувати інформацію про зміну фінансових показників діяльності банків. За результатами моделювання доведено існування на банківському ринку України цінового механізму дисциплінування – у випадку погіршення фінансового стану банку вкладники вимагають підвищеного рівня доходності. Структурний механізм ринкової дисципліни наявний лише на ринку поточних ресурсів клієнтів-юридичних осіб. Отже, в умовах існування асиметрії інформації на банківському ринку України пріоритетними завданнями держави є подолання фінансової неграмотності населення.

7. У дослідженні доведено, що одним із пріоритетних напрямів подолання негативного впливу асиметрії інформації на функціонування кредитного ринку в Україні є необхідність формування концепції підвищення рівня фінансової грамотності населення України. З метою вирішення зазначеного вище завдання у дисертації сформульовано та розкрито основні складові такої концепції – місія, завдання, принципи, організаційні засади та інструменти реалізації.

8. Проведено моделювання впливу асиметрії інформації на результати кредитної діяльності банку. За результатами оцінки параметрів регресії визначено статистично значимий негативний вплив індексу

глибини кредитної інформації на показник співвідношення чистої проблемної заборгованості до власного капіталу.

9. З метою підвищення рівня індексу глибини кредитної інформації автором запропоновано та на прикладі Одеського регіону реалізовано методичні підходи до визначення змін кредитування банків в умовах асиметрії інформації. Практичне запровадження розроблених дисертантом методичних рекомендацій до визначення змін умов кредитування банків в умовах асиметрії інформації сприятиме підвищенню рівня транспарентності інформації на кредитному ринку, зокрема дозволить підвищити індекс глибини кредитної інформації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У монографіях

1. Вплив глобалізації на розвиток банківської системи України / За ред. Л. В. Кузнєцової: [Монографія]. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2011. (30,22 д. а.) *Особистий внесок здобувача: виокремленні сучасні підходи щодо формування процентної політики банківських установ (0,9 д.а.)*

2. Sustainable economic development of region / ed.by L.Shlossman: [Monograph]. – Vienna: “East West” Association for Advances Studies and Higher Education GmbH, Volume 3, 2014. (13,1 д.а.) *Особистий внесок здобувача: розглянула вплив асиметрії інформації на сталий розвиток банківської системи України (0,6 д.а.)*

Статті у наукових фахових виданнях

3. Андрєєва Я.С. Процеси глобалізації в банківському секторі України / Андрєєва Я.С. // Збірник наукових праць. – 2008. – №19. – С. 79–83. (0,3 д.а.)

4. Андрєєва Я.С. Напрямки стратегічного антикризового реформування банківської діяльності України в умовах асиметрії інформації / Андрєєва Я.С. // Науковий вісник ОНЕУ. – 2012. – №26(178). – С. 44–52. (0,6 д.а.)

5. Андрєєва Я.С. Циклічність розвитку економіки та банківські кризи / Андрєєва Я.С. // Науковий вісник ОНЕУ. – 2013. – №27(206). – С. 70–77. (0,4 д.а.)

6. Андрєєва Я.С. Проблеми забезпечення достовірності інформації на основі впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності / Андрєєва Я.С. // Кримський економічний вісник. – 2014. – №2(09). – С. 13–16. (0,5 д.а.)

7. Андрєєва Я.С. Оцінка достовірності інформації стосовно реальної вартості кредитних продуктів банку / Андрєєва Я.С. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – №6. – С. 166–168. (0,4 д.а.)

8. Андреева Я.С. Транспарентність кредитної діяльності банків: необхідність, сутність, властивості / Андреева Я.С. // Науковий вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – №2. – Т.2(210). – С. 111–114. (0,4 д.а.)

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Андреева Я.С. Регулятивні заходи НБУ в умовах фінансової кризи / Андреева Я.С. // Сучасний соціокультурний простір 2009: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 24-26 вересня 2009 р. – Київ, 2009. – С. 3–5. (0,1 д.а.)

10. Андреева Я.С. Аналіз процесів реструктуризації банківських установ України / Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепція управління: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 1-3 червня 2012 р. – Сімферополь, 2012. – С. 272–274. (0,1 д.а.)

11. Андреева Я.С. Особливості діяльності банків в умовах асиметрії інформації на ринку банківських послуг / Андреева Я.С. // Проблеми забезпечення стабільного розвитку національних банківських послуг: теорія, практика та світовий досвід: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., 13-14 січня 2012 р. – Львів, 2012. – С. 12–13. (0,2 д.а.)

12. Андреева Я.С. Теорія асиметрії інформації у банківській діяльності / Андреева Я.С. // Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 6-7 грудня 2012 р. – Вінниця, 2012. – С. 10–12. (0,1 д.а.)

13. Андреева Я.С. Визначення впливу асиметрії інформації на розвиток банківської діяльності в умовах глобалізації / Андреева Я.С. // Глобальні процеси: економічний, соціальний та екологічний виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 5-8 грудня 2012 р. – Сімферополь–Ялта, 2012. – №7. – С. 23–25. (0,2 д.а.)

14. Андреева Я.С. Вплив асиметрії інформації на діяльність банків України / Андреева Я.С. // Економіка сьогодні: актуальні питання та інноваційні аспекти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 квітня 2013 р. – Київ, 2013. – С. 49–51. (0,1 д.а.)

15. Андреева Я.С. Асиметрія інформації на ринку вкладів населення / Андреева Я.С. // Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации: материалы XV Междунар. науч.-практ. конфер., 20-23 марта 2013 р. – Симферополь, 2013. – С. 16. (0,1 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Андреева Я.С. Роль банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2014.

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню науково-методичних підходів і розробці практичних рекомендацій для управління процесами впливу асиметрії інформації на кредитну діяльність банків.

Досліджено еволюцію наукових підходів до визначення ролі банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації. На кредитному ринку банки відіграють провідну роль в зниженні інформаційної асиметрії, в результаті виконання ними сучасних функцій інформаційних процесорів і органів делегованого моніторингу, заснованих на їх здатності одночасно виступати і кредиторами і позичальниками на кредитному ринку.

Обґрунтовано методологічні підходи до визначення складових системи транспарентності на кредитному ринку; запропоновано методику оцінки залежності рівня фактично отриманої процентної ставки від ризикованості кредитних вкладень банків України та методологічні засади моделювання процесів впливу асиметрії інформації на результати кредитної діяльності банків.

Удосконалено науково-методичні засади моделювання процесів впливу асиметрії інформації на формування механізмів ринкової дисципліни та результати кредитної діяльності банків.

Ключові слова: глобалізація, асиметрія, інформація, транспарентність, фінансові посередники, банк, кредитний ринок, кредитна діяльність.

АННОТАЦІЯ

Андреева Я.С. Роль банков на кредитном рынке в условиях асимметрии информации. ~~н~~ в рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2014.

В диссертации усовершенствованы научные подходы к определению роли банков на кредитном рынке и транспарентности их деятельности в условиях асимметрии информации: во-первых, банки играют системообразующую роль в результате выполнения современных функций информационных процессоров и органов делегированного мониторинга, основанных на их способности одновременно выступать и кредиторами и заемщиками на кредитном рынке; во-вторых, транспарентность на кредитном рынке предложено определять как многокомпонентную системную характеристику прозрачности деятельности банка, отображающую адекватный требованиям пользователей кредитных и депозитных продуктов уровень полноты раскрытия доступности отчетной информации о текущей и перспективной кредитной деятельности.

Автором разработаны методологические подходы к определению системы транспарентности на кредитном рынке, основными составляющими которых являются задачи, необходимость и предпосылки

использования, функции и принципы организации, инструменты и методы достижения прозрачности на кредитном рынке.

В работе предложен научный подход к раскрытию содержания понятия «финансовое образование на кредитном рынке» – это процесс, с помощью которого заемщики или инвесторы улучшают свое понимание особенностей современных кредитных продуктов, определение их реальной стоимости, сущности присущих им рисков, развивают свои навыки, компетентность и уверенность в результате поиска необходимой информации с целью повышения своей осведомленности о кредитных рисках и возможности осуществления осознанного выбора на кредитном рынке наиболее оптимальных видов ссуд, использование которых приведет к улучшению своего финансового благополучия.

В диссертации обоснована ведущая роль банков на кредитном рынке в условиях асимметрии информации. Учитывая результаты сравнения показателей объемов деятельности, изменений финансовых показателей в условиях циклического развития финансового рынка, уровня государственного регулирования и прозрачности деятельности диссертантом доказано, что только банки обеспечивают прозрачность рынка с точки зрения выполнения информационной функции и функции делегированного мониторинга.

Диссертантом разработаны методические аспекты оценки процессов формирования кредитных ресурсов банками Украины в условиях асимметрии информации: обоснована система показателей, которая позволила оценить влияние информационной среды на финансовое состояние банков; доказано, что недостаточная прозрачность информации относительно структуры собственности банков и низкий уровень финансовой грамотности населения могут быть использованы для осуществления рейдерских атак.

В работе предложена методика оценки зависимости уровня фактически полученной процентной ставки от рискованности кредитных вложений банков Украины, использование которой, в отличие от существующих, позволило обосновать критические значения показателей для банков Украины на современном этапе развития кредитного рынка в условиях асимметрии информации.

Усовершенствованы научно-методические основы моделирования процессов воздействия асимметрии информации на формирование механизмов рыночной дисциплины и результаты кредитной деятельности банков. Авторский вклад в построение экономико-математических моделей заключается в обосновании переменных, а использование результатов моделирования позволило определить основные направления управления воздействием асимметрии информации на функционирование кредитного рынка. По результатам моделирования обоснована необходимость совершенствования процессов формирования информационных систем на кредитном рынке.

Ключевые слова: глобализация, асимметрия, информация, транспарентность, финансовые посредники, банк, кредитный рынок, кредитная деятельность.

SUMMARY

Andreeva Y. The bank role on the credit market in condition of information asymmetry. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the candidate degree of economic sciences on the specialty 08.00.08. – Money, finances and credit. – Odessa National Economic University, Odessa, 2014.

The dissertation is devoted to the complex investigation of scientific and methodological approaches and the development of practical recommendations concerning management processes of information asymmetry influence on the banks' lending activity.

The evolution of scientific approaches to the determination of banks' role on the credit market in condition of information asymmetry is investigated. On the credit market banks play systematic and leading role in information asymmetry reduction as a result of their modern functions fulfillment as information processors and as delegated monitoring institutes, based on their ability to be borrowers and lenders at the same time.

Methodological approaches to transparency system components determination on the credit market are justified. The estimation method of dependence the interest rate level de facto on the credit risk of Ukrainian banks is proposed.

The scientific and methodological basis for modeling of information asymmetry processes influence on the market discipline mechanisms formation and the results of the bank credit activity are improved.

Keywords: globalization, information asymmetry, transparency, financial intermediaries, banks, credit market, credit activity, credit policy.

Підписано до друку __.__.2014. Зам.____
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.
ОНЕУ, м. Одеса 82, вул. Преображенська,8